

MEDGYESSY FERENCNÉ VISSZAEMLEKEZÉSEI

Közéteszi Kontha Sándor

Azóta, hogy igazi kutató lettem – vagyis amióta itthon folyton eltűnik valami, amit elő kell aztán keríteni –, időről időre kezembe kerül olyasmi, amit nem is kerestem éppen, sőt már rég el is feledkeztem róla. Így akadtam rá mostanában egy doszsiéra – benne egy 1956-os Medgyessy-katalógus, egy gépelt példány a mester ÖNPORTRÉ BETŰKKEL című ismert remekéből, valamint Medgyessyné visszaemlékezéseinek egy másolati példánya.

Mindez számos emléket idéz föl bennem, megelevenedő árnyakkal népesedik be a színpad (à la A MI KIS VÁROSUNK), s vissza kell fognom magam, nehogy túlságosan hosszúra nyúljon emlékezésem, amellyel bevezetni szeretném az özvegynek ezeket a följegyzéseit, amelyek néhány idézettől eltekintve – tudomásom szerint – még nem jelentek meg.

Ami a sok tekintetben emlékezetes – Makrisz Agamemnon és Baránszky Jób László által a Műcsarnokban 1956-ban megrendezett – Medgyessy-kiállításnak a katalógusát illeti, annak bevezető szövegét már nyolcvanhét esztendősen az a Lyka Károly írta, aki a század legelején voltaképpen fölfedezte és a művészi pályára segítette a díjtalan orvosgyakornokot. Az elindításon túl Lyka nevéhez fűződik a pálya összegzése is. Lykát „a fordulat éve” táján még igencsak „polgári”-nak, azaz erős kritikával kezelendőnek minősítették. Emlékszem, egyetemi gyakorlatként rendszeresen írt recenzióim egyike épp az ő MAGYAR MŰVÉSZÉLET MÜNCHENBEN című kötetéről szól, ám a tanárnői megítélés szerint bírálatom „nem volt elég harcos”. Emlékszem ugyanakkor arra is, hogy

már megjelenése előtt fölhívták figyelmünket egy cikkre, amelyet 1952 novemberében a *Szabad Nép* közölt, s amelyben Fülep Lajos rehabilitálta Lykát – de legalábbis elősegítette rehabilitálását. Tény, hogy ezt követően Lyka könyvei szinte évente jelentek meg.

Medgyessy kapcsán is Fülepre kell emlékezni, hiszen ő volt az, aki a mester Százados úti műtermébe elvitt bennünket, hallgatóinak egy csoportját (a „tanítvány” titulust, miként ezt jóval később megtudtuk, csak egy-két kimagasló és kivételes személy érdemelte ki). Lehetséges persze, hogy be se jutottunk a műterembe, minthogy – ha jól rémlik – Medgyessy mester akkor épp a ház előtt, a szabadban faragott.

1956 nyarán a Szépművészeti Múzeum Szoborosztályára helyeztek gyakornoknak – a soron következő raktárrendezés és revízió miatt itt volt rám szükség, nem a Grafikán, ahová vágytam. Túl azon, hogy így a szobrok közelébe kerülhettem – Medgyessy szobrainak testközelébe is –, sokat hallottam a mesterről Meller Pétertől, Soós Gyulától, akik épp az említett kiállítás, valamint a szobrász betegsége miatt szinte napi kapcsolatban voltak velem, illetve a feleségével. Ősszel – még a történelmi napon, október 23-án is – a szoborraktár költöztetése volt a feladatomban. A szobrokkal együtt így kerültem át az 1957-ben alapított Magyar Nemzeti Galériába – az egykori Kúria épületébe –, ahol az 1958 nyarán elhunyt Medgyessy Ferencet fölraotalozták. Mivel akkoriban – lakásom nem lévén – hét éven át gyakorlatilag a galériában laktam, még ma is fü-

lembe cseng a reggeltől estig élőben játszott gyászzene.

Ezt követően N. Pénzes Éva kolléganőmmel közösen fölleltároztuk a mester műtermi hagyatékát, minden szobrot, érmet egyenként kézbe vettünk, lemértünk, leírtunk. Nem tudom, ez manapság hogy megy – akkoriban az efféle fáradtságos és sürgős munkákat a kezdőkre bízták. Így jutott nekem és egy-egy kolléganőmnek Ferenczy István személyes hagyatékának leltározása – akkor került a galéria birtokába –, továbbá a veszprémi múzeum padlásán tárolt Csikász Imre-gipszeké, vagy Pásztor János hagyatékáé a Szület utcai villa jégveremhideg alagsori műtermében.

Medgyessyné – Maria Alekszandrovna Djakonova –, aki László Gyula szerint szinte megelevenedett Medgyessy-szobor volt, barátságosan, kedélyesen, de talán némi bizalmatlansággal fogadott bennünket. „Nem lopnák ezek a fiátalok?” – kérdezte tréfásan egyik kollégánkat.

Mint művészettörténész voltaképp csak a hatvanas évek elején, aspiránsi éveimben, a Mészáros-monográfia kapcsán kezdtem foglalkozni behatóbban a magyar szobrászattal s benne Medgyessy életművével. Ők ketten egyébként igen jó barátságban és munkakapcsolatban voltak egymással. Mészáros László részt vett például a debreceni Déri Múzeum elé szánt és túl rövid határidőre elvállalt négy allegorikus szobor munkálataiban – 1935-ös emigrálását követően pedig Medgyessyhez került egy szép darab megmunkálendő márványa, miként erre könyvemben egy László Gyulától kapott dokumen-

tum alapján utalok. Az 1973-as budapesti Nemzetközi Kisplasztikai Biennálén Medgyessy életművét állították a középpontba – a katalógusban az én tanulmányom jelent meg, később írtam róla az *Új Művészet* 1981-es emlékszámába, továbbá mint a centenáriumi emlékbizottság tagja előadást tartottam művészetéről a debreceni konferencián is.

Most, hogy közeledik a mester születésének 125. évfordulója, időszerűnek látszik közzétenni az özvegy visszaemlékezéseit. A feljegyzéseket László Gyula fölkérésére írta, nem kizárt, hogy több variációban, fokozatosan kiegészülve készültek – tudniillik László Gyula könyvében szerepel egy olyan passzus is, amely a nálam lévő példányban nem található. Viszont ezt a variációt sem közlöm teljes egészében. Elhagyhatónak ítéltam a külföldi utazásokra vonatkozó kiegészítéseket – részben az ismétlések, részben amiatt, hogy ezekben lényegesen új közlés már nincs. Amit azonban közreadok – túl azon, hogy jól jellemzi íróját is –, fontos adalékul szolgál annak a mesternek az életéhez és munkásságához, akit Ferenczy Béni a legjobb magyar szobrásznak nevezett a *Művelt Népbé* 1956-ban írt cikkében.

A képzőművészet és a róla alkotott nézetek mai lebegő világában Medgyessy Ferenc művészete szilárd talaj; érdemes megkísérelni, hogy – ha csak átmenetileg is – megvessük rajta lábunkat. Hadd ajánljam ezért az olvasó figyelmébe Medgyessy Ferencné alábbi írását!

Kontha Sándor

Huszonkilenc éves özvegy voltam, amikor 1931. április 16-án megismerkedtem az akkor ötvenéves Medgyessy Ferencsel. Az első sógornőmnek a leánya jóban volt Csorba Gézával, Csorba Géza szobrászművész feleségével. Olyan szokásos asszonyi zsúrokat rendeztek, de este a férjek feleségükért jöttek, hogy együtt menjenek haza. Egy ilyen estén ismerkedtem meg Csorba Gézával. Amikor megtudta, hogy orosz születésű va-

gyok, azt mondta, hogy van egy Medgyessy nevű szobrász barátja, aki szereti az orosz népet s mindent, ami orosz, a szeme is olyan, mintha messzire nézne az orosz pusztákon át, és szereti az orosz teát is. Természetesen ezek után kíváncsi lettem rá, s elhatároztam, hogy megnézem magamnak ezt az embert. Géza másnap telefonált Medgyessynek, hogy be akar neki mutatni egy szép orosz nőt (ahogy ő nekem később elmesélte), s hogy másnap kihozza a műterembe. Erre Medgyessy azt felelte: semmi holnap – még ma! De mégis másnap mentem el a műterembe. Először életemben voltam egy művész műtermében. Megbámultam a sok-sok szobrot, a tetszésemet nyilvánítottam. Medgyessy jó szemmel nézte jövés-emmenés, s mikor haza akartam menni, elkísért. Közben kértem, hogy segítsen nekem valami állást keresni, s ő azt válaszolta: legyen a feleségem, ez lesz a legjobb állása. Nevettem, gondoltam, viccel. De a viccet félóra múlva újból megismételte. Újból nevettem. Pár nap múlva meghívására újra elmentem a műtermébe, ezúttal egy orosz barátnőmmel együtt. Megint kérte, legyek a felesége. Erre mélyen, áthatóan belenéztem a szemébe, tanulmányoztam a jellemét. Neki szép meleg nézése volt. Tiszta, kék, gyermekes szemével pislogott, s közben áradt belőle kévészerűen, sugárban a jóindulat, vidámság, asszony utáni szeretet. Sohasem felejttem el. Amint így ezeket felfedeztem rajta, gondoltam: így nézni csak jó ember tud, ez nem lehet rossz ember. S nem is csalódtam benne soha. Rögtön kezdett ígérni bundát, háztartási alkalmazottat. Láttam, hogy akkor nem lesz olyan nehéz ellátnom ezt a házat műteremmel együtt, így elbírom. Özvegyasszonyi ésszel morfondíroztam tovább: ha nem sikerülne a házasság, elválok. De sikerült, s a válásra sohasem gondolt komolyan egyikünk sem. Hetente vagy háromszor találkoztunk, diskurálgattunk, s két hét eltelte után (ahogy ő mondta, kétheti huzavona után) egyszer csak reggel megjelenik a lakásomon azzal, hogy menjünk az anyakönyvvezetőhöz érdeklődni, hogyan történik egy házasságkötés, milyen iratokra lesz ott szükség. Erre meghökkenem, de a sógornóm, akinél laktam, biztatott, hogy nincs ebben semmi, csak menj. Ferike kérte, hogy hozzam magammal az összes irataimat. Kiderült, hogy lent a kapuban várt rá egy újságíró barátja, s így hármásban mentünk el a volt Városházára. Ott mentünk egyik teremből a másikba iratainkkal együtt, egyszer csak azt mondták: na, itt van a házasságkötési terem, most már csak ide kell bemennünk, de ehhez erkölcsi bizonyítvány kell, amely nálam ugyan volt, de Ferinél nem. Erre ő vállalkozott készséggel, hogy taxival azonnal elhozza a rendőrségről. Addig vártunk rá a barátjával. Egyszer csak megjelenik, kezében lobogtatva az erkölcsi bizonyítványt. De hirtelen megtorpant. Megijedt a házasságkötéstől. Én nevetve mondtam: no de hát ha már elhatároztuk, akkor fejezzük is be a dolgot. Nem kell félni. Erre körülnézett egy második tanú után. A legelső férfit megszólította: ugyan, barátom, nem lenne-e tanú a házasságkötésünkhöz? Mire az szívesen beleegyezett, s mondta, hogy ő meg éppen egy magyar nőt akar feleségül venni, pedig ő orosz. Nevtünk a véletlenül. – Így bementünk, és mint férj-feleség jöttünk ki. A legelső automata telefonfülkéből értesítettem a volt sógornómet, hogy megkötöttük a házasságot. Gratulált. Utána elmentünk hármásban egy sörözőbe, és jókedvűen elbeszélgettünk, ahogy ez a frigyre lépés után szokás. Megígérte, hogy jegygyűrűt vesz, de csak nekem, mert neki az agyagban való munkálkodás közben lecsúszna az ujjáról, s elveszne az agyagtömbben. Beláttam, hogy így is jó. Én viszont a karikagyűrűmet megbecsültem, mindig is viseltem, s a 25. házassági évfordulóra platinaszegélyt önttettem rá, s mindmáig szeretettel viselem. Ez volt tehát a rövid története az egybekelésünknek.

Megindult a mindennapi élet egy művész oldalán, aki már akkor is hírneves volt, s akiben én mindig többet és többet láttam mint fejlődő művészen, s akitől mindig reméltem, vártam és éreztem is, hogy a művészete nem hiábavaló, hogy művei át kell hogy hassák a köztudatot. Tudtam, hogy sikere mindig nagyobb lesz, ami később be is igazolódott, de különösen 1945 után, amikor egymás után állami elismerésben részesült nemcsak díjak, érmeik által, de nagyobb összegű pénzhez is jutott – az első Kossuth-díj* 1947-ben tízezer forinttal járt, és a második Kossuth-díj 1956-ban ötvízezer forinttal. És nemcsak hazájában ismerték el, de messzi külföldön is írtak róla, és írnak ma is. – Ahogy mondtam, megindult a mindennapi életünk. Ekkor kezdtem őt jobban megismerni és csodálni: nagyon józan életet élt. Korán szeretett lefeküdni aludni, és korán szeretett reggel kelni. Azt mondta, hogy az embereknek úgy kellene élniük, mint az állatoknak, tanulhatunk tőlük józanságot, rendszeres életet. Az étkezésben is rendszeres volt: időben szeretett reggelizni, ebédelni, vacsorázni. A közbenső időben nemigen evett semmit, hogy el ne rontsa az étvágyát. Este nem nagyon evett húst, csak ebédre és reggelire. Alkohol nem ivott, kivéve a bort, de abból is keveset. Párszor kaptam tőle szemrehányást, amikor egy-egy máshol fogyasztott vacsora vagy ebéd után nekem egy kicsit megártott a bor. Mondta: „Látod, én egy korttyal sem iszom többet, mint amennyi kell. És minden ember érzi azt a pillanatot, amikor abba kell hagynia az ivást. De te telhetetlen vagy, és iszol tovább – s látod, megártott...” Igaza is volt, s legközelebb már vigyáztam arra a pillanatra, amikor a belső énem diktálta: elég!... s szót fogadtam. S egyáltalán – étkezésnél nem evett tovább egy falatot sem, amikor érezte, hogy betelt. Ott hagyott a tányérján akár egy evőkanál ételt vagy poharában két korty italt, s ha egyszer kimondta, hogy elég, akkor semmi erő nem vehette rá, hogy egyik vagy igyék tovább. Tetszett nekem benne az önuralom, amely végigkísérte az életén, haláláig. De így volt a beszélgetéssel vagy pihenéssel vagy ha vendégségben voltunk. Ha egyszer azt mondta, elég, vagy hogy menjünk, vagy „na, most megyek dolgozni”, akkor tette is a saját akarata, belátása szerint, amit és ahogyan akarta. És ezt mindenkor tiszteltem benne.

Egy alkalommal, még házasságunk előtt, amikor beszélgettünk s tanulmányoztuk egymást, megkérdeztem: meg tudunk-e élni majd az ő keresetéből? Azt felelte: egy fokkal jobb lesz, mint a Duna fenekén. Tetszett ez a bizarr válasz, de tudtam, hogy csak tréfál, és bízik ő is a jövőjében. Nászútra a Magas-Tátrába utaztunk két hónapra. Férjem az újtátrafüredi szanatórium igazgatójának feleségét mintázza meg, s tartoztak neki üdüléssel, így ezt letudtuk. Naponta húsz kilométert gyalogoltunk, hegyet másztunk, reggeltől estig távol voltunk a szállodától, de jól éreztük magunkat, lebarantunk. Egyik este a férjem átfogta a vállamat, s azt mondta lelkesen, ragyogva: „Te, teérted mindent megtennék!...” – mire én szerénykedve: minek ez, így van jól, ahogy van. És tudtuk, hogy szeretjük egymást állhatatosan, őszintén. De amikor elmúltunk egyéves házások, bizony a félretett pénz, amit a négy debreceni fekvő aktért kapott, elfogyott, s egyszerre ráébredtünk, hogy nincs miből tovább élnünk. Erre a művészlélek a következőt találta ki: leült az ágyam szélére, és azt mondta, mivel most már nincs pénzünk, nem volna jobb elválni? S bizonytalanul rám nézett. Őszintén felháborodva azt feleltem, hogy én nem egy esztendőre mentem férjhez, hanem egész életemre, én nem válok, erről szó sem lehet! Láttam, hogy tetszett a válaszom, s halkán csak annyit mon-

* Az első Kossuth-díjat 1948-ban, a másodikat 1955-ben kapta. – K. S.

dott, no, majd valahogyan megleszünk. S ez a valahogy úgy oldódott meg, hogy a szeretett orvos öccse tartott el minket egy álló esztendőn keresztül, havonta adott bizonyos összeget, s így vészeltük át a zord esztendőt. Mikor azután kapott egymás után megrendeléseket, vissza tudtuk fizetni sógoromnak a tartozásunkat, s azóta szünetlenül, haláláig voltak megbízásai. Később annyira jól álltunk anyagilag, hogy évente külföldi utazásokat tettünk hat hétre, közben a műteremre és lakásra megbízható tanítványai és állandó háztartási alkalmazottunk vigyáztak; a tanítványok jól érezték magukat a csendben, a jól felszerelt műteremben. Dolgoztak, fejlődtek itt. Egy ilyen utazás alkalmával hajóval indultunk Várnába, vagyis Bulgáriába, a Ruscsuk* nevű kikötőig a Dunán, onnan vonattal Szófiába és utána Várnába. Jól lebarantunk a tengerben való úszástól, napozástól. Nagyon ízlett nekünk a bulgáriai koszt, mivel itthon is olajjal főztem. Tele voltunk itt új benyomásokkal, impressziókkal, tanulmányoztuk az idegen ország népének életét, szokásait, divatját. Állandóan múzeumokat látogattunk, s hoztunk is külföldről mindig emlékeket, még hozzá muzeális értékűeket. Például Várnában egy utcasarki susztertől vettünk egy megkövesedett tengeri kagylót, pár ezer éves lehetett, ma is megvan a vitrinben. Rengeteg kézimunkát hoztam, számovárt, belül tele feketekávés csészékkel, régi bolgár ezüsttel vert öveket, ősrégi mintájú karkötőt és sok-sok más tárgyat. Várnából Isztambulba mentünk társashajóval. Ott aztán a néznivalók Eldorádóját találtuk. Régi asszír és sumer szobrokat, bálványokat. Gábor öccsével együtt határtalan lelkesedéssel, hangos ujjongással nézték, méltányoltan rajongtak értük. Várnában kétszer is jártunk, és másodszori utazásunkhoz Gábor öccse is csatlakozott. Isztambulban megnéztük a szultán palotáját, a háremhölgyek lakótermeit. (Éppen gondoltam, de jó, hogy nem a szultán felesége vagyok. Legalább szabadon járok, utazgatom, szóval mégiscsak jobb egy szobrász feleségének lenni, mint egy szultánénak – háromszázadmagával!)

Megnéztük a híres keleti vásárt. Leírhatatlan tarkabarkaságával, rengeteg holmival, amelyekről Szókratész megállapítása jut az ember eszébe: Uram Isten, mennyi minden holmi van itt, amelyre semmi szükségem nincs! – Megcsodáltuk az Aja Szofiát, az egész templomot borító egyetlen, hatalmas méretű perzsaszőnyegével, az Arany-szarv-öbölt csodálatos fekvésével, kilátásával, a Boszporusz partján Yedikule középkori börtönét, az egyenesen a tengerben végződő kútjával, hogy a levágott emberi fejek egyenesen a tengerbe hulljanak, az ólomkamrákat ablak, ajtó nélkül. A csigalépcsőn felfelé menet elképzelttem magamnak a szerencsétlen fogoly lelkiállapotát, aki most utoljára látja a keskeny lőrésablakokon keresztül a kék eget. A férjem is mélyen átérezte ezt a lelki hangulatot, sőt annyira, hogy meglepetésemre kijelentette, hogy ha hazajöttünk, vesz egy jachtot, amellyel beutazzuk majd a világot. Gondoltam magamban, no majd otthon a műteremben kijózanodik, s így is történt. Itthon már nem is emlegette a tengeri jachtos utazásokat. – Emlékszem egy éjfél körüli sétánkra a városban, amikor mellettünk zuhant ki egy harmadik emeleti ablakból rengeteg görögdinnye héja... Persze ilyen körülmények között nemigen lehet beszélni egy főváros különös tisztaságáról.

Egyik alkalommal egy török szobrász műtermében jártunk. Kemál Atatürk szobrát mintázta, s meg akarta mutatni a férjemnek. Csodálkoztunk a szobor aránytalanul nagy feje miatt, kérdésünkre a szobrász azt felelte, hogy a túlságosan nagy fej nagy ha-

* Rusze.

talmat, észt jelent. Arrafelé így jellemzik valakinek a nagyságát. – Napokon át kerestem az utcán szép török nőket, végre megpillantottam egyet. Kiderült, hogy ez egy magyar nő volt, a férjem ott élő barátjának a lánya, akinek török mérnök a férje. Azóta ezt a Mária nevű nőt török Máriának hívtuk. Hozzánk nagyon kedves volt, saját autóján kalauzolt bennünket a fővárosban, s hasznos tanácsokkal, útbaigazításokkal szolgált. Elvittek bennünket a tenger partjára is, ahol Atatürköket láttuk úszkálni, természetesen detektívekkel körülvéve.

Kicsit ijesztő volt olyan országban lakni, amelynek a pénzét nem ismerjük. Például a pénzen a számok nem arab, hanem török jellel voltak feltüntetve, s így egy-egy pénzérmét úgy tart az ember a kezében, mint egy múzeumi darabot, de olyat, amelyhez nem sokat ért. Így aztán előfordulhat, hogy az ember egykettőre fillér nélkül marad, mivel sohasem tudja, hol, mikor és mennyit fizetett ezért vagy azért. De így is felejtethetlen szép emlékünknél maradt a Közel-Keletről, s férjem mindig büszke örömmel emlegette ismerősei és barátai előtt ezt az utazást.

Isztambulból hajón a Márvány-tengeren keresztül Görögországba utaztunk, Athénba. Útközben nagyon sok görög szigetet láttunk, csodálatos kék eget, kék színű tengert s a parti vörös sziklákat. Pireuszba éppen délben érkeztünk, hallani lehetett a déli harangszót, s feltűnt a furcsa csend, embereket nem lehetett látni. Kiderült, hogy a nagy forróság miatt nincs nappali élet, csak este jönnek ki a lakásukból az emberek. Az egész város izzott a vörös napfénytől, hozzá a tiszta kék ég és kék tenger, gyönyörű látvány volt! Onnan autóbusszal mentünk Athénba, ahol meghatottan, megindultan állottunk a Parthenon kariatidái és a sok régi klasszikus műemlék előtt. Megcsodáltuk Athén gyönyörű délszaki növényekkel teli városi parkját, szépséges épületeit, amelyeken a régi klasszikus stílus mellett a modern vonalakat is felfedeztük. Megkóstoltuk a híres görög vörösborokat meg a fenyőillatú, kesernyés boraikat, a jó fagyaltot s a feketekávé, egyszóval mindent kipróbáltunk, megízleltünk, megnéztünk, hogy nyugodtan utazhassunk tovább. A következő lenyűgöző látvány a Parnasszus völgye volt, majd az Olümposz hegység. Nagyszerű volt megnézni a görögök isteneinek tartózkodóhelyét. Jugoszlávián keresztül tértünk haza. Férjem egész télen lelkesedéssel emlegette az utazást, s szemmel láthatóan termékenyebbé tette őt a sok új élmény. Boldog volt a látottakat felidézve is. Ezt igazolja a „Munkanapló” című könyvecskéje is, amelybe egész életén át írta egymás után az alkotott műveket, pontos sorrend szerint. Hazatérte után sokkal termékenyebb lett, tizennyolc-húsz szobrot is készített évente, a rendszeres élet biztosította nyugodt munkaidejét, s bizonyára nem utolsósorban a lelki nyugalom is hozzájárulhatott. Alig fejezte be egyik művét, máris a következő után nézett, pihenést nem ismerve. Hajtotta az alkotási vágy, munkabírása határtalan volt. Gyakran három-négy művén egyszerre dolgozott, s ha az egyiket való munka kifárasztotta, ment a másikhoz, mert az már pihenés volt neki. Gyakran hallottam tőle, amint azt mondta, hogy így pihentetőbb dolgozni. Munka közben soha nem zárkózott be, őt nem zavarta, ha belépett valaki. Mindenkinek egyformán örült, nagy emberbarát volt, szerette az embereket. A gyűlöletet nem ismerte, sohasem volt haragtartó, ezt méltóságán alulinak tartotta. De ha véletlenül valakire mégis neheztelt egy kicsit, s ez a valaki szépen szólott hozzá később, ő azonnal udvariasan beszélt vele, legfeljebb talán bölcsen, finoman körvonalazta a neheztelés okát. Később pedig meg is feledkezett az egésről. Velem is ilyen volt. Sokszor éreztem szinte atyai jóindulatát, bölcs tanácsait majdnem mindig megfogadtam, s ha nem, azt meg is bántam. Nagyon optimista ember volt. Bámultam őt, ha olykor-olykor (különösen háború alatt) nagyon sötétben lát-

tam a jövőt vagy az akkori jelent – ő mindig szépen, okosan mondta el a véleményét, mindig bizakodó szemmel nézve a dolgokat, s a végén mindez beigazolódott, neki lett igaza. Ma is ehhez tartom magam.

Szüleit, rokonait nagyon szerette, tisztelte, még ha valamelyik családtagját néha enyhén kritizálta is, akkor is szerette gyerekeikkel együtt. Sohasem felejttem el, amikor Debrecenben voltunk az édesapja exhumálása alkalmával. Kemény hideg tél volt, nem mindenki merészkedett ki az utcára a hóvihar és a dermesztő hideg miatt. Ő azonban már korán reggel készülődött: ma viszont fogja látni a szeretett édesapa megmaradt csontjait, vajon mi maradt még belőlük? Délelőtt tíz órára kint voltunk a régi, felszámolás alatt lévő temetőben. Rövidesen odaérkeztek a hivatalos sírásók, s gyorsan elérték az itt-ott kiálló emberi csont maradványait. Előbb egy hosszú lábszárcsontot emeltek ki, aztán nekem nyújtották fel szegény apa egyik aranyfogát, amelyet hazaérkezésünkkor átadtam Feri nővérének, Ilonkának, mondván, hogy emléket hoztam neki az édesapjától. Feri pedig a legnagyobb gyengédséggel vette át két kézzel az apa koponyáját, hosszan nézte, s szinte szerette volna felismerni a szeretett arcot. Nézd, mondta, de kár, hogy hiányzik az alsó állkapocs, elpusztult a nedves homokban, de a homlokát simogatta, nézegette, nem bírta betelni vele. Végül is mindent betettek a szokásos pici koporsóba, s elvitték a másik, új temetőbe, ahol a férjem édesanyjával fekszenek közös sírban. Feri még régebben márványlapra megmintázta az apa profilját, ez van jelenleg is a sírjukon Debrecenben. – Gyönyörű az új debreceni temető: százados nagy fák alatt vannak a sírok, szépen rendezve, parkosítva. Mondtam is akkor a férjemnek: élvezet lehet itt fekdülni, amire ő így szólt: egye meg a fene ezt az élvezetet!

Tervezett egy szép „Csokonai-múzsza” nevű szobrot a debreceni Pantheonba, ahol hírneves költők, írók, művészek nyugodtak volna, de ez csak az agyagtervig jutott el, Debrecennek nem volt elég pénze hozzá. Az agyagtervet a pusztulástól megmentettem azzal, hogy bronzba öntettem, s most itt áll a műteremben. Még sok más szobrárt öntettem bronzba, még ha csak terv formájában maradt is meg az ő idejéből, vagy olyanokat, amelyeket még nem öntöttek bronzba. A jövőben is csak az az egy gondolat vezérel engem: vigyázni fogok arra, hogy feledésbe ne menjen az ő nagy művészete; az ő élete célja lett az enyém is, amíg csak mozgatom kezem-lábam. Mivel gyermekünk nem volt, csak a művészet gondozása lett a feladatomban, amit a sorstól hálával veszek, s boldog vagyok, hogy erre engem jelölt ki. Hogy mi lesz a szobrok sorsa utánam, azt csak az akkori generáció fogja látni igazán. Én mindenesetre nyugodt lelkiismerettel térek majd örök nyugovóra melléje a közös sírba, mert részemről mindent megtettem és semmit sem mulasztottam el az Ő nagy művészetének megőrzése és ismertetése érdekében. Szeretném, ha például kiállítást rendeznének a Múcsarnokban a nálam lévő rajzaiból (3300 db), de ez ügyben egyelőre nem kaptam megbízatást, mert egy „elhalt” művészről van szó... Remélem azért, hogy művészetével továbbra is dicsőséget fog szerezni hazájának. Dr. László Gyula egyetemi tanár Medgyessy Ferenc művészetének ismertetésében fáradhatatlan, s ezért az utókor neki csak hálával tartozhat. Most pedig írok valamit férjem természetéről, a magánember természetéről. Amikor hozzámentem feleségül, társadalmi életet kellett élnünk, tehát ha valahova vacsorára voltunk meghíva, azt vissza is kellett adni. Ezt furcsának találta Ferike, mert míg legényember volt, sohasem kellett senkit visszahívni. Egy ilyen alkalommal az állandóan nálunk lakó személyzet megterítette az asztalt körülbelül tizenkét személyre. Véletlenül bejött a férjem a műteremből, rosszallóan végigmérte az asztalt, s azt mondta csípőre

tett kézzel: ezt mind meg fogják enni? Hát persze, mondom én, nem emlékszel, milyen hatalmas étvággal fogyasztottunk mi is náluk? Persze aztán nagyon jól érezte magát a vendégekkel, s szeretete is az embereket, a barátok körében eltelt estéket.

Aztán még: amikor megházasodott, le kellett mondania egynéhány agglegényszokásáról. Például az ablak melletti széken mindig rajta volt a ruhája, amelyben bejárt a városba. Én ezt szépen beakasztottam a szekrénybe, ami neki nem nagyon tetszett. Mondta is egyszer: ötven évig jó volt itt a széken, s most nem? Azután természetesen beletörődött a megváltoztathatatlanba, akkor még csak egy szobánk volt. Később, úgy 1935-ben kaptunk még egy szobát Keviczky Hugó szobrász szomszédunktól, akinek akkor két lánya férjhez ment, s nem volt szükségük nagyobb lakásra. Emlékszem, hogy az új szobában meggyalultattuk a parkettet, s Feri órákon át rajzfűzettel a kezében állt, és rajzolta a gyaluló munkásokat. „Szép mozgásuk van” – mondotta –, a test izomzata erősen kidomborodik, s ez nagyon jó modell volt számára. Egy alkalommal kimentünk az Árumintavásárra a Városligetbe. Amikor beléptünk a kapun, a mikrofonban megszólalt egy hang: most lépett be Medgyessy Ferenc nagyszerű szobrászművész a feleségével. Oldalról figyelve az arcát, úgy láttam, tetszett neki (de nekem is!), meg volt hatva a figyelemtől. Akkor vett nekem egy szép türkizzöld nyakláncot, amelyet ma is szeretettel őrzök, mint annyi más kedves emléket tőle. Igaz, hogy nem nagyon szokott meglepni ajándékokkal, mert mindig azt mondta: veszel te magadnak, ami kell, úgyis, én meg nem tudom, mi érdekel téged s mi nem. Egyszer ugyan karácsonykor hozott egy fél tucat selyemharisnyát ajándékba – csodálkoztam is ezen –, de megmagyarázta, hogy találkozott egy régi ismerőssel, akinek harisnyaüzlete volt, s rábeszélte, hogy vegye meg, biztosan fogok neki örülni. Így is volt. Neki viszont én magam szoktam a szükséges holmikat megvásárolni. Például, ha kesztyűt akartam neki venni, ő rárajzolta egy papírlapra kezének körvonalát, és így megvásárolhattam neki a megfelelő méretűt. Nem szívesen járt be a városba, bosszankodott, ha ott kellett hagyni a munkát, át kellett öltözni. Mindennél jobban szerette a műtermét. Így én szoktam neki is egyedül vásárolni, s ha véletlenül a méret nem felelt meg, korán reggel bejött velem a városba, s az üzletben átcseréltük. De kalapot egyedül is tudtam neki venni, cipőt viszont nem.

Nekem Ő ma is itt van körülöttem. Hisz minden egyes művészeti tárgy Órá emlékeztet, Ő mintázta vagy szerezte be őket, a lakás tele van az Ő énjével, s ha bármi miatt bajban vagyok, hozzá fohászokodom: édes Ferikém, segíts rajtam, adj jó tanácsot, tudod, hogy én jót akarok... s valóban minden kényes, esetleg kellemetlen ügy szépen rendeződik el. Hiszem, érzem, hogy Ő valóban mellettem van lélekben, és segít vigyázni az Ő műtermére, az Ő művészetére.

Most pedig elmondom részletesen betegsége okait, kezdetét, amely aztán végzetessé vált. 1951-ben a nyár és őszi folyamán öt pályázaton vett részt. 1. Sportlovas (70 cm), 2. Hunyadi János lovas szobra (70 cm), 3. Kossuth-szobor (50 cm), 4. Pányvavető csikós (70 cm), 5. Nehézipari munkás (50 cm), szobor és ötalakos gipszrelief. E pályázatokot állami felszólításra csinálta, de egyiket sem nyerte el. Viszont panaszkodott, hogy a megerőltetett tempójú munka megviselte egészségileg, állandóan dörzsölte a fejét, s panaszkodva mondta, hogy soha többé nem vesz részt pályázaton, mert az csak meddő dolog, kimeríti az embert. Valóban így is volt, de már késő. Keze elkezdett reszketni, előbb a bal, azután a jobb, majd a feje és később a lába. Az agyér-elmeszesedés folyamata megindult nála, megállítani nem lehetett sem belföldi, sem külföldi gyógyszerrel, s azonkívül nyári pihenésre sem ment el az utóbbi nyolc évben, sőt nyáron

többet dolgozott, mint télen, mert akkor voltak leginkább megrendelések, a napok is hosszabbak, fagyveszély sincs az agyaggal, kint dolgozott a verandán természetes világitásnál, egyszerűen minden összejárt, hogy még többet dolgozzék imádott foglalkozásában, művészetében. Sajnos, családi baj volt náluk az érlemeszedés: édesapja is abban halt meg hetvenkét éves korában a debreceni klinikán, ahogy hallottam, a következő körülmények között: emelgette a kapufélfát, igazgatott rajta valamit. Arra ment egyik szomszédjuk, és rákiáltott: jó lesz abbahagyni, Ferenc, nem neked való munka ez. No még egy kicsit, felelte a férjem édesapja, újból emelt, és – összeesett, bevitték a debreceni klinikára, de ott két hét múlva meghalt. Dohányzástól volt az érlemeszedés, mondják, de a férjem soha nem dohányzott, bort is csak nagyon mérsékelten ivott, művészetén kívül semmi más szenvedélye nem volt, tehát öröklött tulajdonság lehetett ez a meszesedés is nála. A férjem keze-lába élete végéig reszketett, ő maga mindig vékonyabb, gyengébb lett, végül is 1956. március 31-én, az első tavaszi meleg napon szívtrombózist kapott. Éppen készülöben volt élete nagy ünnepe, önálló kiállítása a Múcsarnok összes termében. Aznap érkezett meg Debrecenből az általa nagyon szeretett négy szép figura a Déri Múzeum elől: a Művészet, Régészet, Tudomány és a Néprajzot ábrázoló két női és két férfiakt. Letették a Múcsarnok előtti pázsitra, ahol a férjem boldogan, izgatottan, szeretettel nézegette őket, guggolt körülöttük a boldog viszontlátás örömeivel, figyelte a változó napsütésben formáikat... és egyszer csak megszédült, rá kellett ültetni egy kőre, s azután kézen fogva fellevezték a Múcsarnokba. Nem lett jobban, így Nagy Géza, aki sokszor segített neki a kiállítás rendezésében, gépkocsival hazahozta, itthon lefektette, azonnal orvost hívatott hozzá. Én sajnos nem voltam otthon éppen, de véletlenül hazatelefonáltam, s így megtudtam a bajt, s azonnal hazasiettem. Csak otthon tudtam meg a borzalmas hírt, hogy szívtrombózisa van, nyugalomra, fekvésre van szüksége, s hogy be kell szállítani kórházba. Sírtam, de az orvos vigasztalt, hogy elmúlik ez, és rendbe jön. Rögtön be is szállítottuk a MÁV-kórházba, ahol három hónapi fekvés után meggyógyult, de attól fogva mintha kicserélték volna, nem érdekelte a művészet, nem dolgozott semmit, és nem is kívánt dolgozni. Az orvosok szerint ez azzal magyarázható, hogy a szívtrombózissal együtt agyvérzésfélélet is kaphatott, s úgy mondják, az erősen megváltoztatja az embert.

Mint beteg, mondhatom, nagyon jól viselte magát, nagyon jól tűrte a betegséget, ezen átsegítette nagy bölcsessége, amelyről híres volt addig is. Sokan, nagyon sokan látogatták a kórházban, látni akarták, hogy hogyan van, mi van vele, és mi lesz vele. Nagyon vele érzett a magyar társadalom, mindig meghatottsággal emlékszem erre vissza. Amíg kórházban feküdt, mindennap vittem neki jó ebédet hazulról. Nem volt könnyű közlekedni a trolibuszon, ami mindig zsúfolt, állni végig lábasokkal, de a kórházban is egy utcasarokig hosszú folyosón lehetett őt elérni, ahol egyágyas szobában feküdt, teljes nyugalomban. Az orvosok és az ápolószemélyzet nagyon szerették, mert jó, nyugodt és szófogadó beteg volt. Ilyen volt a szívtrombózisa óta, bezzeg azelőtt, amikor egészséges volt, akaratos, kemény, néha makacs és gunyoros modorú is tudott lenni. Szkeptikus volt, rövid beszédű, így is írt, így is beszélt. Élvezet volt a leveleit olvasni: alig pár szóval sokat tudott mondani. Természetesen ő is tele volt afféle művészkilengésekkel, de ha ezekről hallgatnék, nem adnék hű képet jelleméről, egyéniségéről. Például tízévi boldog házasság után – zavartalanul éltünk együtt – tudtam meg valakitől, hogy jó viszonyba került egyik modelljével. Súlyos csapásként érintett, s mikor ezt neki szóvá tettem: gyermeteg lelkeséggel felajánlotta, hogy hozzuk őt a házukba, és éljünk hármásban együtt. Persze felháborodva utasítottam vissza, mondván, hogy

vagy ő, vagy én... hát engem választott továbbra is. Alighogy ez az eset lezajlott, jött a következő és így tovább, és így tovább. Persze némelyik modell csakugyan gyönyörű formájú volt, nehéz lehetett nekik ellenállni – de nekem is ezt látni, érezni... De alapjában mindig ragaszkodott hozzám, s ez adott erőt elviselni a kisebb-nagyobb kilengéseket. Tudott ő gavallér lenni velem vagy mással, de tudott hihetetlenül spórolós, szűkmarkú, szinte fukar is lenni. Ahogy jött, mivel a kedélye is hol határtalanul kedves, hangos beszédű, sziporkázó szellemű, hol pedig hallgatag, csendes, álmodozó volt. Sokat olvasott idegen nyelven is. Például Dante Pokol című művét olaszul olvasta, az Ezeregyéjszakát németül, a Larousse szótárt állandóan böngészte, Villon verseit franciául olvasta, tanult oroszul is, de ez nem nagyon ment neki, mert már egyrészt ötven éven felül volt, másrészt mert a nyelv merő ellentétben van a többi európai nyelvvel, s így abbagyta.

Nagyon szerette a csillagászatot, volt távcsöve, hol éjjel, hol nappal figyelte az eget. Néha éjjel három-négy óraker is felkelt az ágyból, és nézte a távcsövel a csillagok állását. Nyáron kint aludtunk a verandán, s ő előre beállította a távcsövet, s hajnal előtt csendesen osont ki az ágyból, s nézte, tanulmányozta az eget. Barátokat, rokonokat, tisztelőit, ha jöttek látogatóba, „meginvítalta” távcsónézésre. Mindenki szívesen nézte vele együtt, s néha órákig tárgyaltak az égi jelenségek titkairól. Tagja volt a Csillagászati Egyesületnek, s gyakran járt a Sánc utcai előadóterembe előadásokra. Kulin György professzort megmintázta profilban gipszben, az egyik példány nála is van. Egyszer egyik este fent jártunk a Széchenyi-hegyi csillagvizsgálóban, és néztük a hatalmas, forgatható tetejű távcsövön a Szaturnusz gyűrűit. De sokszor is nézte itt a művésztelepen a szomszédokkal, kollégákkal a saját távcsövén a napot vagy a csillagokat. Sokszor nagyszerű magyarázatokat is tartott hozzá. Mint orvos ellenben ironikus és cinikus is tudott lenni. Nemigen hatódott meg, amikor mások rémüldöztek vagy érzékenykedtek valamin. Ilyenkor ő józan magyarázatot adott a dolgoknak, s reálsan nézte a világot. Egyébként mindig azt mondta, hogy az én vallásom a művészetem, de azért fejből tudta a református zsoltárokat, noha vallásos nem nagyon volt. Barátja a szó szoros értelmében nem volt. Nem ért rá senkivel sem behatóan foglalkozni, csak a művészettel. Czellár Ferenc mérnökkel és feleségével találkoztunk egy ideig a leggyakrabban, henteente egyszer, hol nálunk, hol pedig náluk. Czellár Ferenc még közelebb hozta őt a csillagászathoz, sokat mesélt neki erről a témáról, s így férjem érdeklődését a csillagászat iránt folyamatosan ébren tartotta. Egyébként társaságban állandóan találkoztunk ismerős családokkal, hiszen a művész akkor még a társadalomból élt, ma inkább az állam a mecénás, s az az érzésem, biztosabb is, hiszen az állam állandó, míg a társaság széteszlik. A férjem élete vége felé már nemigen hívtunk vendégeket vacsorára, mert őt nagyon fárasztotta szellemileg, engem pedig fizikailag, mivel erősen le voltam kötve a már betegeskedő férjem ápolásával, rendben tartásával.

1957 áprilisában korán reggel arra ébredtem, hogy valaki izgatottan beszél, beszél és hörög. Berohantam férjem szobájába, és a földön fekvő találtam. Megrémültem, hívtam Ungvári Lajos szomszéd szobrását, aki azonnal idesietett, és férjemet azonnal feltettük az ágyba. Még aznap beszállítottam őt a MÁV-kórházba agyérgörccsel. Ott állandóan ki akart kelni az ágyból és valahova menni. Ágya elé deszkát tettek, hogy ne tudjon kimászni onnan. Amikor meglátogattam, egyre mondogatta, hogy „vidd el ezt innen, nyisd ki”, mutatott a deszkára, és próbálkozott felkelni. Töprengtem magamban, most mit tegyek? Tudtam, hogy nem szabad neki mozogni, belehalhat, így rászántam magam, és fölé hajolva mondtam: édes Ferikém, most mint orvossal beszélek

veled, figyelj ide: neked most nem szabad mozogni, mert ha mozogsz, meghalsz, fekdj nyugodtan, ez az egyetlen gyógyszered, kérve kérlek. Erre hirtelen nyugodt lett, megértette, amit mondtam, és így felelt: no ez már okos beszéd, ezt már értem, és nem fogok mozogni. Így is lett. Ettől a perctől kezdve a legnagyobb nyugalomban feküdt körülbelül egy hónapig, s utána a balatonfüredi szívkórházba mentünk együtt egy hónapra. Az orvosok nem mondták neki, hogy a mozgatlanságtól az élete függ, de én tudtam, hogy vele nyíltan kell beszélni, mert ha én is hallgatók, az neki az életébe kerülhetett volna. Én is hálás voltam neki, amikor 1944-ben ablakelsötétítés közben leestem, és agyrázkódást kaptam. Ugyancsak Ungvári segített neki is engem ágyba fektetni. Vagy három hétig feküdtem. Eleinte próbáltam felkelni az ágyból, de a férjem rám szólt, mondván, hogy „neked nem szabad felkelni, belehalsz, vigyázz, fekdj nyugodtan!”
[...]

*

Két alkalommal választották el saját szobraitól. Először 1946-ban vagy '47-ben, amikor itt mellettünk építették a „villamos házat” a földalatti-építkezések előtt. Akkor ott kőfaragók telepe volt, s a férjem a Szent István lovas szobrát készítette kétszeres méretben, gipszben. Így rendelte meg tőle Győr városa még 1938-ban. Azon a nevezetes nyáron már vagy négy hónapja dolgozott reggeltől estig, méteres reszelővel reszelte hol a lovat, hol a lovast, s egyszer csak az Elektromos Művek emberei azt mondták neki, hogy vigye odébb a szobrát, mert útban van az építkezésnél. Persze nem tudta sehová sem elmozdítani onnan azt a temérdek súlyt, s három nap múlva a szeme láttára lecsákányozták a szobrot. E súlyos sérelem sokáig bántotta férjemet. Így pusztult el, sajnos, bátran mondhatom, az ország legszebb lovas szobra. Jelenleg Győrben áll bronzban, fél nagyságban, a Rába partján. (A magyar Gattamelata lovas szobor.)

A második eset egy kőből faragott női akttal történt. Szintén itt dolgoztak rajta a kőfaragók telepén, amikor egy napon megjelent egy teherautó munkásokkal, s a szeme láttára kezdték a szobrot a kocsira tenni. Hová viszik? – kérdezte a férjem. Hódmezővásárhelyre visszük a Képzőművészeti Alap rendelkezése szerint – volt a válasz. Férjem nagyon bosszankodott, két kezét felemelte, s indulatosan mondta: „Hagyják itt, én még dolgozni akarok rajta!” De ez nem segített, mert a szobrot, úgyszólván a keze közül, felemelték, autóra tették, s elvitték Hódmezővásárhelyre, Holba igazgató utasítására... Ott a strandon állították fel befejezetlenül... Azóta sokszor emlegette a férjem ezt az esetet rosszállóan, mivel azonban betegeskedni kezdett, soha nem került rá sor, hogy leutazzék Hódmezővásárhelyre, s befejezhesse a szobrát. A szobor Debreceni Vénusz néven ismert, s nagyobb az életnagyságnál, s gipszben a műteremben áll ma is.

A haláláról

1958. július 9-én reggel megmutatta nekem a váratlanul jelentkezett nagy vörös foltot a hátán lent, ahonnan idegek indulnak szertesét. Egy éjszaka alatt hirtelen képződött. Rögtön hívtam orvos öccsét, aki aggódva nézte-nézte, és kijelentette, hogy be kell szállítani kórházba, és még aznap a MÁV-kórház belgyógyászati osztályán volt. Az orvosok mindent megtettek érte, hoztattak külföldi és belföldi gyógyszereket, injekciókat kapott, konzíliumot hívtattak össze, éjjel-nappal figyelték, de megmenteni nem lehetett. Visszajött a szívtrombózis, hozzá tüdőgyulladás is lett, és a végén szétbomlott a szervezet, az agya is meglágyult, és háromnapos eszméletlenség után a szemem láttára július 20-án, vasárnap 11.15-kor meghalt. Összesen tizenkét napig volt kórházban.

Emberfölötti küzdelmet vívtak az orvosok az életéért – hisz kollégájuk is volt –, de nem sikerült.

*

Eszembe jutott, hogy egyszer autóbuzson a Tök nevű községbe utaztunk a hősi emlékmű leleplezésére – természetesen a legjobb ruhánkban. A férjem állva egy kicsit alacsonyabb volt nálam – ülve viszont magasabbnak látszott, mivel hosszú volt a dereka, de a lába nem ért a földig. Így aztán, amikor az autóbusz erős kanyart vett, a következő pillanatban a földön ült – az utasok nagy hahotájára. Mondta is: könnyű neked, a lábaddal tudsz a földre kapaszkodni – én ezt nem tehetem. Legközelebb vigyáztam, ne a pad szélén üljön, hogy le ne essen.

*

Egy másik eset.

Lehattunk úgy négyéves házások. Én a verandán feküdtem gyengélkedvén, ő ugyanott faragott kőbe egy álló női aktot. Egyszer csak látom, hogy a kő feléje dől – meghílt bennem a vér, hogy a szobor agyonnyomja. Jaj, mi lesz most?, suhant át az agyamon. Szóhoz sem tudtam jutni, de aztán megkönnyebbülve láttam, hogy nagy erővel visszanyomja a követ a helyére. Csak mint egy pillanatilag tartó rémes emlék maradt meg bennem.

*

Mesélte, hogy házassága előtt is sokszor volt meghíva ismerősökhöz ebédre, vacsorára. Mindenkor nagy étvággal evett, utána pedig – mintha ez a legtermészetesebb dolog volna – elszundikált egy kényelmes karosszékben. Itthon is tizenöt-húsz percig aludt kint a verandán minden ebédet követően – ez volt a napi pihenése a sokórai munka után. [...]

Imreh András

QUIA ABSURDUM

Otoniel Guevara versei elé

Otoniel Guevaráról, a harminckilenc éves salvadori költőről három éve a szomszédos Hondurasban egy újonnan épült gimnázium tornatermét nevezték el.

Holott az amerikai földrész egyik legutóbbi háborúját – leszámítva a polgárháborúkat, azokból volt bőven – éppen ez a két ország vívta egymással. A háború egy válogatott labdarúgó-mérkőzés kapcsán robbant ki, futballháború néven vonult be

a történelembe (Ryszard Kapuściński írt is róla ilyen címmel egy könyvet), Salvador győzött, némi területet mégis Honduras csatolt el. A két ország közötti politikai viszony mindmáig nem felhőtlen, és mivel Magyarország a konfliktus idején, 1979-ben éppen tagja volt az ENSZ BT-nek, amely elítélte Hondurast, magyar útlevéllel még néhány éve is csak a guatemalavárosi tiszteletbeli magyar konzul ajánló